

BORCI JUGOSLAVIJE NA ISTAKNUTIM POZICIJAMA U NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU I SOCIJALISTIČKOJ IZGRADNJI

Borci narodnooslobodilačkog rata, koji su i danas značajna društveno-politička snaga jugoslavenske socijalističke izgradnje, imaju čast što na ovom međunarodnom skupu, posvećenom uzrocima i posledicama minulog svetskog rata, mogu izložiti neka iskustva, dostignuća i poruke narodnooslobodilačke borbe 1941—1945. Utoliko pre što su oni u tim sudbonosnim danima bili inicijatori, organizatori i svedoci istorijskih zbivanja, čije su posledice izuzetno krupne za čitavo čovečanstvo.

Radi boljeg razumevanja onoga što se odigralo u Jugoslaviji tokom drugog svetskog rata, nužno je odmah istaći da je KPJ, organizator narodnooslobodilačke borbe, spremno dočekala događaje. Ona je, naročito posle fašističke zavere protiv španske republike, anšlusa Austrije i kapitulacije zapadnih demokratija pred Hitlerovim diktatom u Minhenu, neprekidno upozoravala na fašističku opasnost i vodila borbu za stvaranje »nesalomljivog odbrambenog fronta svih naroda Jugoslavije«. U tom cilju, u jesen 1940, pri CK KPJ obrazovana je Vojna komisija i preduzete su konkretne mere pripreme za odbranu, kao: stvaranje uporišta u vojsci, pokretanje omladinskih vojnih kurseva, formiranje bataljona slobode, organizacija bekstva španskih dobrovoljaca iz koncentracionih logora u Francuskoj i njihovo prebacivanje u zemlju, prijavljivanje dobrovoljaca za odlazak u vojne jedinice radi odbrane ugrožene granice. S druge strane, vodeći ilegalnu aktivnost protiv vlastodržaca kraljevine Jugoslavije između dva rata, KPJ je izgradila mrežu partijskih organizacija širom zemlje, stekla dragocena iskustva i afirmisala se kao jedina opštejugoslovenska antifašistička i revolucionarna politička snaga, kao avangarda širokog revolucionarno-demokratskog pokreta naroda Jugoslavije, koja je, u predvečerje sudbonosnih zbivanja, sve brojnije okupljala proletere, radnike i siromašne seljake, potlačene, napredne i slobodoljubive ljude, rodoljube — upravo one koji će se kasnije okupiti u narodnooslobodilački pokret i postati borci oružanih formacija jugoslovenske narodnooslobodilačke armije i socijalističke revolucije.

Iako je Hitlerova direktiva za likvidaciju jugoslovenske oružane sile i države sredinom aprila 1941. realizovana znatno brže nego što se očekivalo, fašističke okupacione trupe nisu dugo likovale. U vezi s tim valjalo bi podsetiti da je, zbog angažovanja svojih trupa u aprilskom ratu protiv Jugoslavije, Hitler bio prinuđen da za pet nedelja odloži napad na Sovjetski Savez.

Posle rasparčavanja jugoslovenske državne teritorije, okupatori su odmah pristupili svom krajnjem cilju — da definitivno unište jugoslovensku državu, da odnarode, rasele i fizički istrebe narode Jugoslavije. Fašistički okupatori, inicijatori ustaških pokolja kojima su ubrzo sledili četnički zločini, svim silama su težili da za svoje potrebe obezbede ekonomski i ljudski potencijal Jugoslavije. Da bi svoje imperijalističke ciljeve što lakše ostvarile, okupacione vlasti su nastojale da iskoriste unutrašnju nacionalnu razjedinjenost i verske suprotnosti, da od brojno jake pete kolone i kolaboracionista iz profašističkih i separatističkih redova stvore sebi oslonac i podršku. Ubrzo su obrazovane i kvislinške oružane formacije (ustaše i domobrani, Nedićev tzv. Srpski dobrovoljački korpus i tzv. Srpska državna straža, Rupnikovi belogardejci, četnici, balisti i dr.), dok se aparat vlasti stare, slomljene države najvećim delom stavio u službu okupatorima. Ekonomska situacija se vanredno pogoršala.

Već prvih dana posle zvanične kapitulacije kraljevske vojske i države, fašistički funkcioneri registruju da je stanovništvo prema okupatorskim vojnicima nepoverljivo i da se mestimično oseća čak i neko »prigušeno neprijateljstvo« prema njima. Okupator hapsi rodoljube i poznate antifašiste, a okupacione trupe vrše često pokrete s ciljem da stanovništvu nametnu utisak kako su one prisutne svuda i da su spremne za protivakciju.

U skladu sa zaključcima Majskog savetovanja KPJ u Zagrebu, tokom maja i juna 1941. skoro u svim krajevima pristupilo se formiranju udarnih i borbenih grupa, čije su početno jezgro bili komunisti i skojevci. Stvaranju oružanih formacija pristupilo se pod uslovima koji su bili krajnje složeni i nepovoljni. Trebalo je početi sopstvenim snagama i sredstvima, pronaći najpogodniji put za stvaranje oslobodilačke armije, saobražen određenim jugoslovenskim prilikama i mogućnostima, početi sa onim što se imalo i to bez odlaganja, sve iz početka i iznova — oružanu silu i državu, naoružanje i opremu, vojne kadrove i ratno iskustvo. Jedina realna snaga u toj situaciji bila je Komunistička partija sa oko dvanaest hiljada članova i preko trideset hiljada članova SKOJ-a. Članovi KPJ, učesnici španskog građanskog rata, bili su dragoceno jezgro rukovodećeg kadra oružanih jedinica.

Antiokupatorsko raspoloženje, izražavano u lecima i razgovorima, prkosnim držanjem, posebno postojanjem i dejstvom sve većeg broja oružanih grupa, dovodilo je neprijatelja u sve težu situaciju. Komandant nemačke druge armije naređuje 28. aprila 1941. brzu akciju kako bi se sprečilo formiranje antiokupatorskih oružanih jedinica,

traži da se u »još nesmirenim oblastima« okupacione trupe ne smeju kretati bez osiguranja, niti stanovati bez obezbeđenja. A komandant italijanske druge armije naređuje 2. maja 1941. potčinjenim jedinicama da odmah preduzmu operacije čišćenja.

Komandant 60. nemačke divizije javlja Berlinu da stanovništvo Ivanjice pokazuje »skroz nemoguće samopouzdanje«, i da ono sadašnje prilike — maja 1941 — »posmatra kao prolazne«, a komanda 11. italijanskog korpusa obaveštava Rim da se na okupiranoj teritoriji nalaze »nama neskloni elementi koji nastoje da izazovu nered i incidente«.

Uporedo sa vojnim i političkim pripremama za oružanu borbu, raste broj diverzantskih akcija i sabotaza, registruje se niz sukoba. Okupatorske trupe vrše brojna »čišćenja«, ali njihove komande priznaju da se »i po izvršenom traganju ne može pouzdano reći da je pretraženi predeo i stvarno očišćen«, odnosno da je »od naroda, s obzirom na ogromna prostranstva područja i konfiguraciju terena, nemoguće oduzeti oružje«. Italijanski general Dalmaco (Dalmazzo) naređuje da »velike jedinice i odeljenja moraju biti u stanju da ponovo preduzmu ratne operacije«, jer »mora biti jasno« da »nije sve gotovo«, kako je to konstatovano 24. maja 1941. u Istorijskom dnevniku druge italijanske armije.

Početak juna 1941. proglašavaju se preki sudovi u NDH, nastavlja teror. Narod se masovno sklanja u šume i planine. U Hercegovini izbija oružani ustanak izazvan ustaškim pokoljima. Komunisti ustaju u zaštitu srpskih masa u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, gde im je ustaška vlast najavila potpuno istrebljenje. Raseljavanje Slovenaca i Srba, odvođenje na »prisilni rad« i u koncentracione logore, i pokolj nedužnog stanovništva, opustošili su mnoge krajeve. »U tim krajevima narod se pod vodstvom komunista počeo dizati na ustanak još pre napada na Sovjetski Savez« — govorio je drug Tito. »Sa po kojom puškom, a u većini sa rašljama, kosama i drugim primitivnim oružjem, koje je narod sam izrađivao, borili su se ljudi na život i smrt protiv ustaških koljača.« Italijanski karabinjeri u svom izveštaju od 16. juna 1941. javljaju »da se iz dana u dan po celoj Sloveniji, a naročito u Ljubljani i okolini, pojačava aktivnost jedne široke komunističke organizacije, koja raspolaže i listom 'Slovenski poročevalec'«.

Vest o izbijanju neprijateljstva između Nemačke i SSSR-a primljena je svuda sa olakšanjem i nadama među većinom stanovništva, a među komunistima je izazvala pravo oduševljenje. CK SKJ je izdao proglas narodima Jugoslavije kojim je najavio »čas skorog oslobođenja« i kojim je zatražio da komunisti izvrše svoju dužnost »u posljednjem boju za slobodu i sreću čovečanstva«.

Zbivanja na teritoriji NDH prvih dana posle 22. juna rezimirana su u proceni zapovedništva kopnene vojske NDH: »Na mnogim mjestima u Bosni organizirane su čitave oružane borbe, razorene su oruž-

ničke postaje, mostovi, propusti, brzobojne i brzobojne veze itd. Borbe su još u toku.«

Krajem juna, zbog ustaničkog vrenja, u srezu D. Lapac morale su intervenisati ustaške formacije iz Gospića, Bihaća i Bosanskog Petrovca. U Kaknju je 27. juna 300 rudara stupilo u štrajk. Tih dana se registruju i diverzantske akcije u neposrednoj blizini Beograda. Prema izveštaju nemačke komande žardarmerijskog okruga Trbovlje tih dana »po ulicama i cestama su rasute veće količine eksera i unaokolo krstare naoružane grupe ljudi«. Uopšte uzev, »politička situacija u ovdašnjem industrijskom području od izbijanja rata sa Rusijom znatno se pogoršala«. Italijanski funkcioneri i generali saopštavali su da je tih dana komunistička aktivnost bila »naročito pogibeljna« (kako je to ocenio civilni komesar za Crnu Goru Mazolin); izveštavali su o sve brojnijim i izrazitijim »izlivima netrpeljivosti prema našim trupama« (general Roboti); zaključivali da »stanovništvo ne simpatiše ni nas ni Nemce« (pukovnik Gallo); da je »većina stanovništva vest o objavi rata Rusiji primila sa izvesnim ushićenjem« (Gabriele Pianese); a prema oceni nemačkog narednika Straucha »80 odsto stanovništva oseća se solidarnim sa Rusijom«.

Akcije protiv okupatora se pojačavaju i razmnožavaju. U italijanskoj arhivi, za razdoblje od 1. do 15. juna 1941. u Sloveniji zabeleženo je devet napada na patrole, mnogo prekinutih telefonsko-telegrafskih linija, a pronađeni su i leci s prkosnim upozorenjem: »Italijani, Nemci, obračun će da bude krvav!«

Na istorijskoj sednici Politbiroa CK KPJ u Beogradu, 4. jula 1941, odlučeno je da se odmah pređe sa sabotažnih akcija na opšti narodni ustanak, da ranije organizovane oružane grupe, sada kao partizanski odredi stupe u akciju, uništavajući sve što bi moglo koristiti neprijatelju, prvenstveno njegovu živu silu i tehniku. U duhu donetih odluka, upućen je proglas narodima Jugoslavije.

Oružani ustanak jula 1941. zahvatio je više od trećine Jugoslavije. Razvijao se s manje ili više intenziteta, s nizom specifičnosti u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Crnoj Gori, s rezultatima koji su u ukupnom efektu za čitavu zemlju imali izvanredan vojno-strategijski i moralno-politički značaj. Na oslobođenim područjima javljali su se novi organi vlasti — rađala se nova Jugoslavija. Rasplamsavao se žestoki rat naroda Jugoslavije proti fašističkih okupatora, kolaboracionista i kontrarevolucije. Italijanski general Birolì, izveštavajući Rim o događajima u Crnoj Gori jula 1941, dao je ocene koje umnogome karakterišu odlike i stremljenja jugoslovenskih ustanika. On je tada javljao kako je cilj crnogorskih ustanika »bio očigledan — da se pomogne sovjetskoj vladi vezivanjem italijanskih trupa u Crnoj Gori«, da je crnogorski narod »spreman na sve« i da »održati Crnogorce u pokornosti znači isto što i orati more«.

U isto vreme, komandant nemačke okupacione uprave u Srbiji javljao je da su na »celom području Srbije porasle pojedinačne komunističke akcije protiv kojih je potrebno neprestano angažovanje

svih snaga policije, žandarmerije, policije bezbednosti i službe bezbednosti«, tražeći istovremeno hitna pojačanja u ljudstvu i tehnici. I u Sloveniji se — priznaju okupatorski komandanti — »atentati i incidenti množe iz dana u dan! Osvobodilna fronta nastavlja mobilizaciju: »Slovenci! Istinska sloboda nije stvar koja se može dobiti na poklon. Za slobodu se treba boriti!« Uprkos mnogobrojnim teškoćama, u Makedoniji jačaju snage koje rade na realizaciji revolucionarne linije CK KPJ. List »Dedo Ivan«, organ kumanovske partijske organizacije piše: »Za slobodnu Makedoniju borili su se naši dedovi, očevi, borimo se i mi!«. A novo partijsko rukovodstvo, septembra 1941. poručuje: »Nije istina da nema uslova. Uslova ima! Zemlja koja je dala jedan Ilinden, daće i drugi!«. Oblasni komitet KPJ za Kosovo i Metohiju pozivao je tih dana Albance, Srbe, Crnogorce i druge da stvaraju partizanske odrede i jačaju oružanu borbu, kako bi se »zajedno sa drugim narodima Jugoslavije oterao zajednički neprijatelj«.

Nema sumnje da je od temeljnog značaja za tok i ishod narodnooslobodilačke borbe u Jugoslaviji bila činjenica što je rukovodstvo oružane borbe blagovremeno i jasno odredilo karakter, ulogu i zadatke partizanskih odreda. Direktive i uputstva Glavnog štaba NOPOJ od 10. avgusta 1941. jesu u tom pogledu izvanredno značajno svedočanstvo, pokazuju čvrstu orijentaciju za rad i jasnu perspektivu.

Formiranje i razvoj partizanskih odreda tekli su putevima teškoća i iskušenja, počev od samog nastanka i vatrenog krštenja do povremenih povlačenja, gubitaka i osipanja elemenata koji, iz bilo kojih razloga, nisu mogli slediti revoluciju. Samo formiranje odreda nametalo je niz predradnji, poznavanje i poštovanje specifičnosti i posebnih uslova na svakom terenu. Drugim rečima, nije se smelo prići šablonski, već stvaralački, primenjujući teorijske postavke marksističko-lenjinističke nauke i stečena iskustva. To što su komunisti i skojevci sačinjavali osnovno jezgro odreda i što su oni bili nosioci discipline i morala, niukoliko nije značilo da su partizanski odredi oružana sila Partije. Da je bilo tako, sužavala bi se njihova baza, postojala bi opasnost njihovog učaurivanja i odvajanja od masa.

Partizanski rat u takvim uslovima (slabo naoružanje, malobrojan i neobučeni starešinski kadar, odsustvo borbenog iskustva) bio je najpogodnija forma borbe, jedina celishodna i moguća taktika, najprihvatljivija za široke narodne mase. Takav način ratovanja, čije su osnovne karakteristike: iznenadnost i brzina, inicijativnost i pokret, neprekidna ofanzivna dejstva, bogatstvo i originalnost u zamislima i izvođenju akcija, ispoljio je već na početku niz prednosti, što se ogledalo u prilivu novih boraca, u jačanju vere ustanika i stanovništva u mogućnost uspešne oružane borbe protiv fašističkih okupatora. Obilje svakodnevnih akcija teritorijalno rastrkanih i vremenski odvojenih, ali idejno povezanih odreda, imale su na samom po-

četku borbe vanredan vojni i politički efekat. Gotovo jednovremeno stupanje u dejstvo partizanskih odreda izazvalo je skoro svuda nemir i nesigurnost, iznenadilo okupatora i prisililo ga da razvuče svoje snage. Uz to, početni uspesi učvrstili su samopouzdanje i moral boraca.

Karakter narodnooslobodilačkog rata i revolucije izazvao je potrebu i pojavu funkcije političkog komesara u komandama partizanskih odreda. Njihovo postojanje u oružanim jedinicama pokazalo se potpuno opravdanim i celishodnim za čitav proces stvaranja NOVJ.

Obuka novih boraca, pre njihovog stupanja u jedinicu, zapravo, najčešće nije izvođena ili je izvođena na brzinu. Novi borci su, u većini slučajeva, u borbi osposobljavani za izvršavanje borbenih zadataka. Oružane akcije, kao škola kadrova, vaspitač naroda i vojske, bile su značajan činilac za učvršćenje i razvoj oružanih formacija. One su bile praktična škola i najefikasnije sredstvo za borbeno osposobljavanje — vojna akademija za omladince i omladinke (koji su činili gotovo 75 odsto ličnog sastava NOVJ) i za starešinski kadar. One su bile »vatreno krštenje«, merilo moralno-političke čvrstine i borbene vrednosti jedinica i pojedinaca. »Male akcije u partizanskom ratu vode krupnim«, stoji u Pismu CK KPJ Pokrajinskom komitetu za Crnu Goru, Boku i Sandžak, »jer one postepeno mobiliziraju sve veće mase. Male akcije uče ljude ratovanju«, one su »garancija da se partizanski odredi neće raspasti u slučaju ako 'krupna akcija' ne uspe«.

Borci narodnooslobodilačkog rata i pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta usmerili su težište svoje oružane i revolucionarne akcije na selo, a ne na industrijske centre i gradove, mada se i tamo odvijala raznovrsna delatnost organa i organizacija narodnooslobodilačke borbe. Oslonac na milionsko seljaštvo i nacionalno porobljene mase dao je široku osnovicu i stabilnost oružanoj borbi uopšte.

Organizacija i rukovođenje oružanim jedinicama bili su od prvih dana u isključivoj nadležnosti CK KPJ i Vrhovnog štaba: »Naši partizanski odredi su pod centralnim rukovodstvom štaba i CK KPJ koji postepeno te raštrkane partizanske odrede pretvara u jednu oslobodilačku armiju, koja će biti samo pod našim rukovodstvom i uticajem« — formulisao je drug Tito u Pismu CK KP Hrvatske 12. septembra 1941.

Komunisti, kao jezgro i svesna revolucionarna avangarda, imali su presudnu ulodu u procesu stvaranja i učvršćivanja oružanih jedinica. »Svaki partijac«, pisao je zamenik političkog komesara brigade 5. jula 1942. sekretarima bataljonskih biroa Pete proleterske crnogorske brigade — »mora biti svestan da njegova Komunistička partija traži od njega krajnje napore do zadnjeg daha i krajnju odanost i požrtvovanje, jer se drukčije neće osigurati rukovodeća uloga našoj Partiji i izvojevatii sloboda...«

Iskustvo narodnooslobodilačkog rata i revolucije potvrdilo je vanredno veliki značaj svakodnevnog vaspitno-političkog rada; nepre-

kidno obaveštavanje boraca o aktuelnim događajima u svetu i u Jugoslaviji; temeljito proučavanje opštepoliitičke linije CK KPJ i pojedinih mera usmerenih na dalje jačanje oružanih snaga i izgradnje nove države. »Uzalud nam municija i puške, ako mi politički izgubimo bitku«, pišu drugovi u Drvaru 21. avgusta 1941. »Treba bazirati rad na marksizmu i lenjinizmu« — traži OK KPH Karlovac u septembru 1941, »da se omogući razumevanje klasnog karaktera ove borbe.« Ali je taj rad, isto tako, bio i sasvim konkretan, usko povezan sa tekućim zadacima partizanskih odreda i prilikama u kraju gde su se vodile borbe.

U razradi osnovnih pitanja organizacije, karaktera i uloge oružanih formacija, Partija je ukazivala na perspektivu borbe, kako bi se unapred znalo kakva će u suštini biti nova Jugoslavija. »Borba protiv okupatora mogla je biti uspješna samo u tom slučaju ako u njoj učestvuju svi narodi Jugoslavije«, stoji u referatu druga Tita povodom desetogodišnjice JNA. — »A da bi u borbi učestvovali svi narodi, oni su, razumije se, morali unaprijed znati kakva će biti njihova sudbina poslije istjerivanja okupatora. Dalje, ni radnici, ni seljaci, ni napredna inteligencija ne bi dobrovoljno ušli u borbu, da tamo umiru i podnose najveća stradanja, a da unaprijed ne znaju da će ta borba donijeti novo, pravednije društveno uređenje. Ova pitanja bila su među osnovnim elementima pri razrađivanju naše vojne i političke revolucionarne strategije i taktike oslobodilačkog rata i narodne revolucije«. Preko četnih konferencija i drugim sredstvima težilo se »podići teorijski i politički nivo boraca, što drugim riječima znači osposobiti drugove da mogu samostalno politički djelovati«, »da svaki vojnik bude dobar propagandist naše borbe i linije naše Partije«.

Borci NOVJ uživali su simpatije i imali podršku većine stanovništva; u tome zapravo i jeste objašnjenje neprekidnog i zakonitog rađanja i razvijanja partizanskih odreda i jedinica NOVJ. Na osnovu čvrste povezanosti pripadnika NOVJ i naroda izgrađivala se pobedonosna taktika ratovanja. U početku ustanka »narod je uvidio da je taktikom partizanskog odreda moguća uspješna borba protiv fašističkih tlačitelja... Narod ih pomaže hranom, obaveštenjima i sličnim...« utvrdili su delegati NOP odreda Korduna i Banije 20. septembra 1941. U jednom uputstvu se podvlači da je »narod izvor svih naših snaga«. »Mi smo imali narod koji je davao sve što je imao, koji je dijelio i posljednji zalogaj borcima na bojištu«, govorio je drug Tito.

Oslobođenjem manjih neprijateljskih uporišta i garnizona, i postignutim uspjesima u borbama na komunikacijama i protiv kaznenih ekspedicija, u nekim krajevima su izazvane promene u organizaciji oružanih snaga. Tako su se iz težiđe da se održi i odbrani oslobođena teritorija pojavile veće jedinice — odredi i bataljoni, brojno jače ali glomaznije i nepodesne za partizansku taktiku, još slabo naoružane, nepokretne i neaktivne na odbrambenim položajima.

jima ili na mrtvim blokadama oko jačih uporišta neprijatelja. Stoga je CK SKJ često upozoravao: »Ne frontalne borbe, već mnogobroj- ni, brzopokretni i istovremeno dejstvujući partizanski odredi, ali međusobno dobro povezani, odnosno koji će se preko štabova čas spojiti u krupne udarne jedinice, radi prihvatanja nametnute borbe, čas raštrkati i opet zadavati iznenadne udarce neprijatelju i objek- tima, i opet brzo nestati dalje od mesta napada.«

Posle povlačenja iz Srbije, gde je do decembra 1941. bilo težište ratnih operacija, Vrhovni štab je zaključio da oružani ustanak treba razvijati »ne samo u širinu, u masovnost, to jest kvantitativno, već i kvalitativno. Pokazalo se da se mora preći na stvaranje pravih vojnih jedinica, sposobnih da napuste svoju teritoriju i da ratuju tamo gde god je potrebno i gde im se naredi«. Za takav prelaz na višu formaciju vojne organizacije bili su sazreli vojno-politički i materijalno-tehnički uslovi. Tako je odlukom CK KPJ i Vrhovnog štaba NOPOJ u Rudom 22. decembra 1941. formirana Prva prole- terska brigada — prva regularna jedinica NOVJ.

Usled okupatorsko-kvislinških ofanzivnih operacija u proleće 1942. u istočnim krajevima zemlje nastala je oseka oružane borbe, pa su CK KPJ i Vrhovni štab odlučili da težište ratnih dejstava prenesu u zapadne oblasti Jugoslavije. Od Prve, Druge, Treće, Četvrte i Pete prole- terske brigade i Hercegovačkog odreda, obrazovana je opera- tivna udarna grupa pod neposrednim rukovodstvom Vrhovnog šta- ba. Ofanziva je počela 24. juna 1942. Imala je veliki vojno-politički značaj. Stvorena je prostrana slobodna teritorija — Bihaćka repub- lika — koja se prostirala od Konjica do blizu Karlovca, od Dalma- cije do centralne Bosne. Stvorene su nove brigade — ukupno 28. Prvog novembra 1942, kao rezultat porasta oružanih jedinica, pove- ćanja njihovog brojnog stanja, ratnog iskustva i operativnih moguć- nosti, Vrhovni štab je stvorio Narodnooslobodilačku vojsku Jugo- slavije, koja već u nastanku ima osam divizija i dva korpusa, a od 18. decembra 1942. i Sekciju za ratnu mornaricu.

U oslobođenom Bihaću, krajem novembra 1942. održano je Prvo zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije, na kome su doneti zaključci o konsolidaciji oslobođene teritorije, čvrš- ćem povezivanju fronta i pozadine i o mobilizaciji naroda na oslo- bođenim i neoslobođenim područjima.

Pošto je NOVJ postala značajan vojno-politički činilac na Balkanu i ozbiljna opasnost za stabilnost pozadine okupatorskih trupa čije su glavne snage bile na istočnom ratištu, nemačko-talijanski okupatori su odlučili da u prvoj polovini 1943. unište NOP i glavninu NOVJ. Zbog toga su angažovane znatne snage okupatora i kolaboracionista, potpomognute jakom artiljerijom i avijacijom, protiv slobodne teri- torije i NOVJ. Neprijatelj je preduzeo dotad najveće ofanzivne ope- racije, tzv. četvrtu ofanzivu (na teritoriji Korduna i Banije, Bosan- ske krajine, Like, dela Bosne i Hercegovine) od 20. januara do sre- dine aprila 1943. u kojoj je učestvovalo oko 80.000 neprijateljskih

vojnika protiv 22.000 boraca Prvog hrvatskog i Prvog bosanskog korpusa. Ubrzo potom, preduzeo je tzv. petu ofanzivu (na prostoru između Pive, Tare, Čehotine, Sutjeske i Bistrice) od 15. maja do 15. juna 1943. u kojoj je učestvovalo blizu 130.000 neprijateljskih vojnika protiv Glavne operativne grupe od oko 19.000 boraca.

U ovim šestomesečnim borbama vodile su se veoma složene operacije pod vrlo nepovoljnim uslovima: centralna bolnica sa oko 3.000 ranjenika i bolesnika, zbeg od desetak hiljada ljudi, žena i dece, teško prohodno, bezvodno i planinsko zemljište, nepogodno za manevrisanje, i oštra zima. Usled snažnog otpora hrvatskog i bosanskog korpusa, neprijatelj nije u četvrtoj ofanzivi ostvario svoje planove, dok su jedinice Glavne operativne grupe forsirale Neretvu i Drinu i prodrle u Crnu Goru i Sandžak. Opterećena centralnom bolnicom, proređena tifusom i drugim nedaćama, Glavna operativna grupa, zahvaljujući vanrednim borbenim kvalitetima i visokom moralu, umešnom rukovođenju i masovnom heroizmu, probila je višestruki обруч na Sutjesci i potom prešla u protivofanzivu u istočnoj Bosni.

Posle kapitulacije Italije, jedinice NOVJ razoružale su glavninu italijanske okupacione armije, dok su divizije »Venecija« i »Taurinzenza« prešle na stranu NOVJ i ubrzo obrazovale italijansku partizansku diviziju »Garibaldi« pod komandom Drugog udarnog korpusa. U Dalmaciji, Hrvatskom Primorju, Istri, Slovenačkom Primorju, Crnoj Gori i Makedoniji, i u drugim oblastima, dolazi do snažnog poleta NOP. U to vreme formirano je više brigada i divizija. Prvih dana posle kapitulacije Italije bila je oslobođena gotovo čitava jadranska obala i neke luke, pa i Split. Nemci su bili prisiljeni da u Jugoslaviju dovuku pojačanja iz Italije, Francuske, Belgije i Norveške. Usledile su teške tromesečne ofanzivno-defanzivne borbe u obalskom pojasu Jadrana i njegovom zaleđu.

Na osnovu tih vojnih i političkih pobjeda, na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu, 29. novembra 1943. donete su istorijske odluke: Antifašističko veće se konstituisalo u vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo Jugoslavije, uspostavljen je Nacionalni komitet sa svim obeležjima vlade, izbegličkoj vladi oduzimaju se prava zakonite vlade Jugoslavije i odlučeno da se Jugoslavija izgradi kao federativna zajednica ravnopravnih naroda. Odati su priznanje i zahvalnost NOVJ na postignutim uspesima, Vrhovnom štabu za izgradnju i organizaciju oružanih snaga, a vrhovnom komandantu drugu Titu dodeljeno je zvanje maršala Jugoslavije. Odluke u Jajcu, kojima je udaren temelj nove jugoslovenske države, bile su u ondašnjim uslovima dalekovidne i »smjele kao što je bilo jurišanje na nebo« — kako je govorio drug Tito. Iza tih odluka stajali su zbratimljeni jugoslovenski narodi, okupljeni u Narodno-oslobodilačkom frontu i oko 300.000 naoružanih boraca. Odluke su imale veliki odjek u zemlji i inostranstvu, što se ogleda i u činjenici da je posle njih nastupio polet NOP i priliv novih boraca u NOVJ. One su privukle i deo kolebljivih elemenata na stranu NOP, bile podsticaj hiljadama Jugoslo-

vena u koncentracionim i zarobljeničkim logorima na još uporniju borbu protiv fašizma, i onim jugoslovenskim sunarodnjacima i prijateljima u raznim krajevima sveta da i oni, sa svoje strane, moralno i materijalno podupru NOP. S druge strane, odluke u Jajcu izazvale su gotovo pravu pometnju među pripadnicima kolaboracionističkih i kontrarevolucionarnih snaga. Pozicije NOP su učvršćene u inostranstvu, što dokazuje i činjenica da je na međusavezničkoj konferenciji u Teheranu, 1. decembra 1943. odlučeno da NOVJ treba pomoći u ratnom materijalu. Osim toga, u Vrhovni štab stižu savezničke vojne misije. U to vreme, smatra nemačka komanda, snage NOVJ u centralnim delovima Jugoslavije »već predstavljaju jednu iskrcanu savezničku armiju«. Sredinom 1944, u vreme savezničkog iskrcavanja u Francuskoj, NOVJ je bila oružana sila sposobna za dovršenje krajnjih ciljeva rata i revolucije: imala je 14 korpusa, 50 divizija, veliki broj brigada i partizanskih odreda, i Korpus narodne odbrane. Jake snage NOVJ izvršile su ofanzivu za oslobođenje istočnih i južnih oblasti Jugoslavije. Time je rešavan zadatak strategijskog značaja za uspešno nadiranje anglo-američkih trupa u Italiji i Crvene armije u Podunavlju, i istovremeno sprečena nemačka grupa armije »E«, koja se povlačila iz Grčke, da stabilizuje front na Balkanu.

Spajanje NOVJ i Crvene armije u Srbiji bio je krupan događaj koji je imao ogroman vojni i politički efekat za oslobođenje istočnog dela Jugoslavije i za mobilizaciju novih snaga. Sprovedeno je uspešno sadejstvo snaga NOV i Crvene armije, NOVJ i otežestvenofrontovske bugarske armije u Srbiji i Makedoniji, i NOVJ i delova albanske oslobodilačke vojske. Stvorena je strategijska osnovica za izvođenje završnih operacija za oslobođenje svih krajeva Jugoslavije. U zajedničkim borbama stvoreno je ratno drugarstvo boraca NOVJ i pripadnika savezničkih oružanih formacija, čemu je Partija pridavala poseban značaj.

U završnim operacijama koje su po obostrano angažovanim snagama, razmerama i žestini, i po gubicima, bile veoma dinamična i složena ofanzivno-defanzivna dejstva, učestvovali su, posredno ili neposredno, sve jedinice Jugoslovenske narodne armije, svi jugoslovenski narodi.

Uspešno organizovana i vođena oružana borba jugoslovenskih naroda protiv okupatora privlačila je pažnju porobljenih naroda i, u isto vreme, imala snažan uticaj i na pripadnike okupacionih trupa. Narodnooslobodilački pokret u celini, i oružana borba u pograničnim oblastima Jugoslavije, imali su značajan odjek i izazivali revolucionarne pokrete u susednim zemljama: »Na primeru oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije počinjali su i jačali oslobodilački pokreti i u drugim zemljama okupirane Evrope, a naročito u Grčkoj, Francuskoj, Albaniji, Italiji, Bugarskoj. Naš cilj je bio da pomognemo tim svim rodoljubivim progresivnim snagama« (Tito u svom referatu povodom desetogodišnjice JNA).

Jugoslovenski narodi su u drugom svetskom ratu pružili ruku saradnje i prijateljstva antifašistički raspoloženim vojnicima i oficirima okupacionih armija i na taj način im omogućili da, u sastavu i pod rukovodstvom NOVJ, stvore sopstvene oružane formacije sa starešinskim kadrom iz svojih redova i sa unutrašnjim političkim i kulturnim životom koji im je najbolje odgovarao. Osim toga, Jugoslavija je bila oslonac i uporište antifašističkim pokretima susednih zemalja.

Jugoslovenski komunisti, borci narodnooslobodilačkog rata i pripadnici narodnooslobodilačkog pokreta radovali su se svakom uspehu antifašističke borbe, bilo gde se ona odvijala. Oni su s pažnjom pratili razvoj događaja na svim frontovima drugog svetskog rata, i aktivnost pokreta otpora u Evropi. Stoga nije slučajno što su se jugoslovenski građani, koji su se našli izvan granica svoje zemlje za vreme drugog svetskog rata (ratni zarobljenici, internirci, politički zatvo- renici, ekonomski emigranti itd.) u većini aktivno uključivali u pokret otpora pojedinih zemalja, pa i obrazovali svoje, jugosloven- ske oružane formacije (SSSR, Poljska, Francuska, Čehoslovačka, Ita- lija i dr.).

Smisao delovanja i prakse NOP i KPJ u narodnooslobodilačkoj borbi 1941—1945. bili su internacionalizam na delu, što se, pre svega, ogledalo u razvijanju revolucionarne borbe u sopstvenoj zemlji, i u podršci toj borbi, moralno i materijalno, propagandom, svuda, a naročito u susednim zemljama. Internacionalizam KPJ i NOP 1941—1945. dosegao je takvu visinu, značaj i rezultate, zahvaljujući činjenici što su se pripadnici NOP i NOVJ, inspirisani principima i politikom KPJ, osećali — kako je govorio drug Tito — »borcima velike armije koja se bori za slobodu čovečanstva«.

Postojanje slobodne teritorije, na kojoj su udareni temelji revo- lucionarne vlasti i armije, imalo je znatnog uticaja na razvoj oruža- nog ustanka. »Svugde gdje smo mi bili gospodari teritorije — pod- vukao je drug Tito na Petom kongresu KPJ — likvidirali smo stari buržoaski državni aparat. Mi smo likvidirali žandarmeriju i policiju, opštinske, sreske, gradske uprave itd. Postavili smo nove, narodne organe vlasti i njene organe bezbjednosti... Zbog toga i nije bilo potrebno poslije rata na uličnim barikadama rješavati pitanje vlasti, jer je tu vlast narod već čvrsto držao u ruci kao najveću tekovinu oslobodilačke borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Upravo ta svijest narodnih masa da oslobođena Jugoslavija neće više biti zemlja nacionalnog i socijalnog tlačenja bila je pokretačka snaga u četvorogodišnjoj borbi: ona je dala najdublji smisao i dovela do nevi- đene aktivizacije širokih narodnih masa, ona je neizbježno morala toj borbi dati revolucionarni karakter.«

»Naša revolucija je — kako kaže drug Tito — jedinstven primjer. Po bogatstvu formi i revolucionarnom sadržaju, po rezultatima i te- kovinama, ona predstavlja zbir dragocjenih iskustava ne samo na- rodima Jugoslavije već i savremenom progresivnom čovječanstvu.«

Jugoslavija je u drugom svetskom ratu imala ogromne ljudske i materijalne gubitke. U ratu protiv fašističkih agresora palo je oko 1,700.000 ljudi i žena ili 10,8 odsto od ukupnog broja stanovništva, što iznosi 34 odsto ukupnih gubitaka 18 savezničkih zemalja (ne računajući SSSR i Poljsku). NOVJ je imala 305.000 poginulih i 425.000 ranjenih boraca što predstavlja 25 odsto vojnih gubitaka 18 savezničkih zemalja. Osim toga, u Nemačkoj se za vreme rata nalazilo oko 253.000 jugoslavenskih ratnih zarobljenika, 276.988 prisilno odvedenih radnika i 34.000 interniraca, a u Italiji 65.000 ratnih zarobljenika i 137.000 interniraca. U NOVJ je bilo ukupno oko 100.000 žena od kojih je 25.000 poginulo, a 40.000 ranjeno u ratu. U narodnooslobodilačkom ratu poginulo je 50.000 članova KPJ.

Jugoslavija je u ratu pretrpela ogromna razaranja. Prema podacima reparacione konferencije u Parizu, direktna materijalna šteta Jugoslavije iznosila je 17 odsto ukupnih gubitaka svih 18 savezničkih zemalja.

Završetak rata zatekao je Jugoslaviju u ruševinama. Stambene zgrade, saobraćaj, industrija i svi ostali objekti pružali su sliku prave pustoši. Srušeno je, spaljeno ili teže oštećeno 504.160 zgrada, što predstavlja gubitak od 20,7 odsto predratnog broja zgrada. Bez krova i kućnog inventara ostalo je 3,300.000 ili 20 odsto stanovnika. Neprijatelj je uništio 289.000 seoskih gazdinstava sa čitavim živim i mrtvim inventarom. Posećeno je 48,700.000 kubnih metara drveta i opljačkana ogromna zaliha obrađenog drveta.

Neposrednim razaranjima i oštećenjima pogođene su skoro dve petine celokupne jugoslovenske industrije. Šteta na postrojenjima i zgradama iznosi 106 miliona dolara. Hemijska industrija je oštećena za 57,2 odsto, tekstilna 53,4 odsto, metalna 49,8 odsto, električna 30,2 odsto, prehrambena 22,0 odsto, građevinska 17,5 odsto. Uništeno je osam fabrika duvana i osam fabrika špirita. Oštećene su dve fabrike šećera, 29 tekstilnih, 11 fabrika špirita i četiri pivare, jedini zavod za izradu novčanica, i mnogobrojna druga preduzeća. Rudarstvu su nanete velike štete, nema ni jednog rudnika koji nije bio oštećen.

Posle oslobođenja, saobraćaj Jugoslavije pružao je sliku strašne pustoši. Železničke pruge su u toku rata razarane specijalnim mašinama za uništavanje pragova i šina. Železničke stanice i postrojenja, i vozni park, bile su mahom uništene. Uništeno je i odvučeno 976 lokomotiva, a 465 oštećeno; uništeno je ili odvučeno 30.301 vagon, a 15.905 je oštećeno. Izgubljeno je 35 putničkih rečnih brodova, 115 teretnih brodova, 505 šlepova, 650 većih i 8.301 manjih plovni objekata. Od ukupno 95 brodova duge i velike obalne plovidbe Jugoslavija je izgubila 56; osim toga je izgubljeno 60 brodova obalne plovidbe, 166 motornih brodova i 1.734 manja plovna objekta. Od 83 manja brodogradilišta, mnoga su sasvim uništena ili sasvim oštećena dok su tri velika brodogradilišta (Split, Sušak i Kraljevica) u velikom procentu oštećena. Civilno vazduhoplovstvo je pretrpelo

velike štete, sav letачki materijal je izgubljen. Izgubljeno je, takođe, 55.748 automobila, autobusa, špediterskih kola.

Za vreme rata i okupacije oštećeno je 28.380 km glavnih puteva, 70 km opštinskih puteva i 8.300 km gradskih ulica. Srušeno je svih 13 velikih mostova čelične konstrukcije (ukupno 5.450 metara), razoreno 1.685 manjih čeličnih ili betonskih mostova (41.180 metara) i 1.875 drvenih mostova (45.627 metara). Oštećeno je od 30 do 65 odsto telegrafskih i telefonskih instalacija. Od ukupno 210 bolnica teško je oštećeno 179 (među kojima 64 potpuno uništeno), što znači da je uništeno i oštećeno 85,2 odsto, a potpuno uništeno preko 30 odsto kapaciteta. Od ukupno 10.900 škola (koliko ih je Jugoslavija imala pre rata), uništeno je 5.398, a oštećeno 2.405. Narodna biblioteka u Beogradu, jedna od naših najstarijih kulturnih ustanova, koja je raspolagala riznicom od 500.000 svezaka, spaljena je. Istu sudbinu doživele su biblioteka Ministarstva vojske, biblioteka Narodne skupštine i veći broj biblioteka u gradskim centrima širom zemlje. U Vojnogeografskom institutu uništeni su i opljačkani svi stručni i naučni radovi, koji su bili rezultat izučavanja više decenija.

Tvrđave, sazidane u srednjem veku, pretvorene su u zgarišta i rušene od strane okupatora. Istorijsko-umetnički spomenici, podignuti borcima i naučnim radnicima iz naše prošlosti, rušeni su. Manastiri, značajni kulturni i istorijski spomenici, bezobzirno su rušeni i skrnavljeni. Freske srednjovekovnih majstora, manastirske biblioteke i riznice, bile su predmet uništavanja, kao i preko hiljadu ikonostasa i oko tri hiljade starih ikona.

Po ukupno angažovanim snagama, formama otpora, razmerama i žestini operacija, koje su u Jugoslaviji vođene od sredine 1941. do sredine 1944. (do otvaranja savezničkog drugog fronta), jugoslovensko ratište je u stvari bilo svojevrsni drugi front usred hitlerovske tvrđave, neugasiva buktinja slobode u porobljenoj Evropi. Jugoslovenski front je, po italijanskoj oceni, bio »isto toliko značajan kao i ostali frontovi«, dok su Nemci podvlačili da je borba u Jugoslaviji »isto onoliko važna koliko i borba protiv naših velikih neprijatelja«.

Još marta 1942. general Roata je podvlačio: »Rat koji se ovde vodi sastavni je deo onog koji se vodi u Rusiji, u Libiji i na Dalekom istoku.«

Stečena iskustva u narodnooslobodilačkom ratu 1941—1945. imaju i danas, kada su uslovi u kojima se nalazi Jugoslavija bitno drukčiji, izvanredan značaj, naravno ukoliko se stvaralački primenjuju; šablonska primena za ondašnje ili sadašnje uslove bila bi promašaj i gubljenje u vremenu. U svakom slučaju, partizanski način ratovanja je pokazao da se i manjim, slabije naoružanim snagama mogu nanositi neprijatelju osetni gubici. Na višegodišnjem iskustvu boraca NOVJ dokazalo se da je moguće efikasno tući znatno nadmoćnije, brojem i tehnički, neprijateljske snage. Narod je to sagledao, pa je zato i našao odgovarajuće oblike posrednog i neposrednog učešća u oružanoj borbi. Pronađeni su odgovarajuća vojna organizacija, tak-

tika, putevi i sredstva da se dođe do cilja. Stvorena je svojevrsna strategija opštenarodnog oslobodilačkog rata, koja predstavlja okosnicu naše savremene koncepcije opštenarodne odbrane.

Jugoslavija je iz drugog svetskog rata izašla kao država sa svim elementima diktature proletarijata — stoji u Pregledu istorije SKJ. Oslanjajući se na novu državnu organizaciju, na vlast radnog naroda, na jedinstvo radničke klase i svih radnih slojeva, na bratstvo jugoslavenskih naroda i narodnosti i na narodnu armiju, Komunistička partija Jugoslavije mogla je odmah posle rata da svoje glavne napore usmeri u pravcu stvaranja osnovnih uslova za prelazak na socijalističku izgradnju zemlje.

U ovom relativno kratkom razdoblju od drugog svetskog rata do sada, Jugoslavija je uspešno razvijala proizvodne snage i podizala životni standard, nalazeći se u grupi zemalja koje su imale najvišu stopu privrednog rasta u svetu. Iz temelja su izmenjeni svojinski odnosi. Društvena svojina je stalno razvijana i povećavana. Dinamičan privredni razvoj i promene u strukturi privrede izazvali su veliku mobilnost stanovništva, koja se manifestovala u masovnom prelasku stanovništva iz sela u grad i povećanoj zaposlenosti u industriji i drugim nepoljoprivrednim delatnostima. Napredak Jugoslavije i njenog privrednog razvoja bio je uslovljen povećanim izdvajanjem sredstava za investicije, što je doprinosilo jačanju i proširivanju materijalno-tehničke osnove privrede, i bitno izmenilo životni standard celokupnog stanovništva u svim njegovim vidovima.

Uvođenje savremene tehnike i tehnologije, bilo je praćeno unapređenjem organizacije rada i proizvodnje, jačanjem kadrovske baze, stvaranjem naučnoistraživačkih organizacija, osposobljavanjem visokostručnih i naučnih kadrova i uključivanjem u međunarodnu podelu rada. U svim tim kretanjima, borci narodnooslobodilačkog rata su svojim neposrednim učešćem u stvaranju i razvijanju novih odnosa povećavali svoju revolucionarnu odgovornost i svoj uticaj, pa prema tome i ugled u društvu.

Progresivna kretanja u Jugoslaviji tekla su uporedo sa složenim i burnim međunarodnim zbivanjima. Borci su sudbinu društvenih preobražaja posle završetka rata s mnogim složenim protivurečnostima, koje karakterišu savremeni svet, shvatili i prihvatili kao jednu od značajnih prekretnica u istoriji jugoslovenskih naroda.

Da bi se ljudi, koji su se za vreme rata zajedno borili u jedinicama narodnooslobodilačke vojske, radili u pozadini za NOP, delovali na okupiranoj teritoriji ili zbog svoje pripadnosti NOP-u zatvarani u koncentracione i zarobljeničke logore, međusobno povezali, pokazala se potreba za stvaranjem posebne organizacije boraca narodnooslobodilačkog rata, kako bi se organizacija kao celina i svaki borac pojedinačno, putem svoje organizacije, u okviru Socijalističkog saveza radnog naroda, pod rukovodstvom Saveza komunista Jugoslavije, aktivnije uključio u borbu za ostvarivanje društveno-političkih i ekonomskih zadataka, koji stoje pred organizovanim socijalističkim

snagama društva. Zbog toga su oni u celom posleratnom periodu ispoljavali, a i sada ispoljavaju, mobilnost i prisustvo na svim mestima društvenog života.

Na Osnivačkom kongresu SUBNOR-a Jugoslavije 1947. prvi predsednik Saveza boraca drug Tito je rekao: »... Tu se ne radi o veteranima rata koji su položili svoje oružje, koji su odigrali svoju ulogu i sada u miru treba da dočekuju svoju starost... Niste članovi obične organizacije, nego jedne borbene organizacije, pa ćete sav svoj entuzijazam, pokazan u ratu, ispoljiti i u vreme mirne izgradnje i, bude li potrebno, u svako doba biti spremni da opet primite puške i da se borite. Ova naša organizacija će imati zadatak da usađuje u srca mladih generacija i da širi heroizam, entuzijazam, oduševljenje, požrtvovanje i spremnost na davanje najvećih žrtava... Vaspitajte naše omladince u duhu heroizma, da bi bili dostojni potomci onih koji su se borili i dali svoje živote za ono što danas imamo.

... Vaš zadatak je da budete svuda u prvim redovima i da svuda gajite naše tradicije, da čuvate velike tekovine narodnooslobodilačke borbe.«

Za članove Saveza boraca, od osnivanja organizacije do danas, ove reči druga Tita su inspiracija u celokupnoj njihovoj aktivnosti i borbi za dalji materijalni društveni i kulturni preobražaj, za jačanje samoupravljanja, za otklanjanje socijalnih razlika, za rad na očuvanju tekovina i razvijanju tradicija narodnooslobodilačke borbe, u skladu sa društvenim i moralnim vrednostima revolucionarnog radničkog pokreta i socijalističke revolucije i borbi protiv svih deformacija, skretanja i kolebanja na putu daljeg razvijanja naše revolucije.

Značajan element društvene funkcije SUBNOR-a Jugoslavije predstavlja i međunarodna aktivnost koju ostvaruje u sklopu međunarodnog povezivanja naše zemlje, rukovodeći se politikom Saveza komunista i principima nezavisnosti i nesvrstane politike. Interesovanje naših boraca za zbivanja u svetu potiče još iz narodnooslobodilačkog rata i revolucije kada smo, duboko nadahnuti internacionalizmom, bili povezani sa svim antifašističkim i slobodoljubivim snagama. Osnova međunarodnog povezivanja SUBNOR-a bila je zajednička antifašistička borba, savezništvo i stradanja u drugom svetskom ratu. U stalnoj akciji i sve življim vezama sa oko 90 nacionalnih i desetak međunarodnih boračkih organizacija širom sveta ta platforma se obogaćivala da bi danas podrazumevala najširu saradnju sa svim boračkim organizacijama u svetu koje se zalažu za mir, bezbednost i prijateljstvo među narodima, a protiv sile, agresije i bilo kakvog potčinjavanja u međunarodnim odnosima.

Prioritetno mesto u razvijanju međunarodne aktivnosti SUBNOR je davao saradnji sa nacionalnim boračkim organizacijama pokrećući zajedno mnoge široke multilateralne akcije, kao što je bilo organizovanje Sveevropskog boračkog susreta, sa ciljem opšteboračkog

približavanja i pojačanog doprinosa boraca smirivanju zategnutosti u svetu, jačanju bezbednosti i međunarodnom razumevanju.

Značajno mesto imalo je razvijanje prijateljskih odnosa sa boračkim organizacijama susednih zemalja, u okviru kojeg se SUBNOR posebno zalagao za rešavanje otvorenih pitanja iz međudržavnih odnosa, posebno položaja naših manjina i prava koja im pripadaju na osnovu Povelje OUN i međunarodnih ugovora. Rukovodeći se, pre svega, svojim internacionalističkim obavezama, SUBNOR Jugoslavije je pružao aktivnu moralno-političku podršku oslobodilačkim pokretima u svetu čiji su predstavnici ispoljili veliko interesovanje za iskustva našeg narodnooslobodilačkog rata.